

הבחירות הפרלמנטריות באיראן: ניצחון שמרני ידוע מראש

רז צימט

מתוצאות רשמיות ולא-סופיות של הבחירות הפרלמנטריות שנערכו באיראן ב-21 בפברואר, עולה כי הימין השמרני זכה בניצחון גורף (כ-200 מתוך 290 המושבים, לעומת פחות מ-20 מושבים שבהם זכו מועמדים רפורמיסטים). ניצחון זה היה צפוי לאור פסילתם הגורפת של רוב המועמדים הרפורמיסטים על ידי השלטונות. שיעור ההצבעה הנמוך (מעט יותר מ-40 אחוזים) מבטא שחיקה נמשכת באמון הציבור במערכת הפוליטית. שחיקה זו עלולה לערער לאורך זמן את הלגיטימציה של המשטר, התלויה במידה רבה ביכולתו לשמר לכל הפחות מראית עין של ייצוגיות העם במוסדות המדינה. השבת השליטה המוחלטת במג'לס לידי השמרנים עלולה להקשות עוד יותר על הנשיא חסן רוחאני בשנת כהונתו האחרונה ועשויה לספק אינדיקציה ראשונית לתוצאות הבחירות לנשיאות, הצפויות להיערך בקיץ 2021. היערכות המשטר לקראת הבחירות ותוצאותיהן העידו על נחישותו לשמר את הדומיננטיות השמרנית בכל מוקדי הכוח, במיוחד לנוכח האתגרים הגוברים מבית ומחוץ ולקראת סוף עידן המנהיג העליון עלי ח'אמנהאי. שליטה זו נתפסת, בעיני המשטר, כחיונית לשימור יציבותו, אף כי אינה מסייעת לו לספק מענה למצוקות האזרחים הממשיכות להזין את תנועת המחאה. חידוש המחאה תלוי, עם זאת, בשורת גורמים שקשה לחזותם מראש, למשל החרפה נוספת במשבר הכלכלי ויעילות צעדי המנע והדיכוי מצד השלטונות.

הבחירות למג'לס האחד-עשר, שנערכו ב-21 בפברואר באיראן, עוררו עניין בעיקר בהיותן מבחן כוח משמעותי ראשון עבור שני המחנות הפוליטיים המרכזיים באיראן: השמרנים והפרגרמטים-רפורמיסטים, מאז פרישת ארצות הברית מהסכם הגרעין והחזרת הסנקציות נגד איראן, וכן על רקע גלי המחאה, שפקדו בשנתיים האחרונות את המדינה.

חרף קריאתם של בכירי המשטר, ובראשם המנהיג העליון, עלי ח'אמנהאי, לציבור האיראני למלא את "חובתו האזרחית והדתית" ולהצביע, שיעור ההצבעה בבחירות היה כ-42 אחוזים - הנמוך ביותר מאז המהפכה האסלאמית. לשם השוואה, בשתי מערכות הבחירות האחרונות למג'לס (2012 ו-2016), נרשם שיעור הצבעה של יותר מ-60 אחוזים. בבחירות למג'לס בשנים 2004 ו-2008 נרשם שיעור הצבעה נמוך יותר (קצת למעלה מ-50 אחוזים) ואילו שיעור ההצבעה בבחירות 1996 ו-2000 היה גבוה יותר (כ-70 אחוזים). בטהראן נרשם שיעור הצבעה נמוך אף יותר - פחות מ-30 אחוזים. שיעור ההצבעה הנמוך היה צפוי, במיוחד בעקבות פסילתם הגורפת של למעלה מ-50 אחוזים מהמועמדים על-ידי "מועצת שומרי החוקה", ביניהם גם כמה עשרות חברי מג'לס מכהנים. פסילה זו עוררה ביקורת חריפה גם מצד הנשיא חסן רוחאני, שהזהיר ערב הבחירות מפני השלכותיה על חופש הבחירה של העם ואף הצהיר, כי אילו השאה היה מסכים לקיים בחירות חופשיות, היה ביכולתו למנוע את המהפכה.

שיעור ההצבעה הנמוך מבטא שחיקה נמשכת באמון הציבור במשטר ובמערכת הפוליטית על שני המחנות הפוליטיים המרכזיים. שחיקה זו נובעת מתחושה גוברת של ייאוש, תסכול ואכזבה מכישלון הפוליטיקאים, שמרנים ורפורמיסטים כאחד, לספק מענה לצרכי האזרחים. השמרנים נתפסים כמייצגים תפיסת עולם דתית ומהפכנית, שאינה תואמת עוד את רצון הציבור, במיוחד הדור הצעיר. לעומתם, הרפורמיסטים נתפסים כחסרי השפעה שנכשלו במימוש הבטחותיהם לציבור בשל התנהלותם הכושלת ושליטת השמרנים ברוב מוקדי הכוח במדינה. במציאות זו, רבים מהאזרחים סבורים כי אין עוד טעם בהשתתפותם בבחירות, שכן השפעתן על חייהם ממילא מוגבלת מאוד.

השתתפות ציבורית נמוכה בבחירות מערערת לאורך זמן את הלגיטימציה של המשטר, התלויה במידה רבה ביכולתו לשמר, לכל הפחות, מראית עין של ייצוגיות העם במוסדות הפוליטיים הנבחרים. אף על-פי כן, גם שיעור הצבעה נמוך של כ-40 אחוזים יכול להצביע על כך שחלקים נרחבים למדי בציבור האיראני, בעיקר מחוץ לטהראן, עדיין מבכרים השתתפות בבחירות על פני החרמתן, בין שמתוך תמיכה במשטר, הערכה כי אין בנמצא כרגע חלופה משמעותית לסדר הפוליטי הקיים, או מחשש כי החרמת הבחירות עלולה להוביל למדיניות קיצונית אף יותר מצד השלטונות. חשש זה הביא לכך שחרף קריאות מצד כמה אנשי רוח רפורמיסטים בולטים וגולים איראנים להחרים את הבחירות, רוב הפוליטיקאים המזוהים עם המחנה הרפורמיסטי קראו לציבור להשתתף בבחירות, בעיקר על רקע רצון לרסן, ולו במידה מסוימת, את כוחם של השמרנים והרדיקלים במגילס החדש.

תוצאות רשמיות ולא-סופיות מצביעות על ניצחון גורף של הימין השמרני בבחירות. השמרנים הצליחו להגדיל במידה דרמטית את ייצוגם במגילס, לאחר שבבחירות הקודמות (2016) הפכו הפרגמטים תומכי הנשיא רוחאני ממייעוט זניח יחסית (כמה עשרות נציגים בודדים) לגוש משמעותי של כ-100 נציגים. השמרנים צפויים לזכות, ככל הנראה, ברוב מוחלט של כ-200 מתוך 290 המושבים, בעוד הרפורמיסטים זכו בפחות מ-20 מושבים. הישגים משמעותיים של השמרנים נרשמו גם במחוזות בחירה, הנחשבים בדרך כלל למעוזי תמיכה מסורתיים של המחנה הרפורמיסטי, בהם טהראן, יזד ותבריז. במחוז טהראן, שבו זכו הרפורמיסטים בבחירות 2016 בניצחון סוחף כאשר השתלטו על כל 30 המושבים המוקצים למחוז זה, הצליחו השמרנים להחזיר לעצמם את השליטה בכל המושבים. ראש עיריית טהראן לשעבר, מוחמד באקר קאליבאף, שהוצב בראש הרשימה השמרנית המאוחדת, דורג במקום הראשון בבחירות בטהראן בפער גדול על פני יתר המועמדים. ניצחונו מחזק מאוד את סיכוייו להיבחר כיו"ר המגילס במקום עלי לאריג'אני, שלא התמודד בבחירות האחרונות, ייתכן בשל כוונתו להתמודד בבחירות 2021 לנשיאות.

הישג של השמרנים נרשם גם בבחירות המשלימות ל"מועצת המומחים", שנערכו במקביל לבחירות למגילס. שני אנשי הדת הרדיקלים: מוחמד יזדי, מזכיר אגודת המרצים של המכללות הדתיות בעיר קום, ומוחמד-תקי מצבאח-יזדי, אחד מסמליו הבולטים של הימין הרדיקלי באיראן, נבחרו מחדש כחברי מועצה לאחר היעדרות של ארבע שנים. בבחירות האחרונות למועצה, המתקיימות אחת לשמונה שנים ונערכו לאחרונה ב-2016, נדחקו שני אנשי דת אלה החוצה, אף כי המועצה נותרה בשליטה שמרנית מלאה.

החזרת השליטה המוחלטת במגילס לידי השמרנים מהווה המשך למגמת ההקצנה המאפיינת את המערכת הפוליטית באיראן בשנתיים האחרונות, בעיקר על רקע האתגרים החיצוניים שבפניהם ניצבת הרפובליקה האסלאמית, ובראשם מדיניות מקסימום הלחצים של הנשיא טראמפ. אתגרים אלה מייצרים לחץ גובר על השלטונות להפגין אחדות שורות מבית וכלפי חוץ, ולהגביר את הדיכוי הפנימי. השנה החולפת עמדה בסימן התחזקותו של המחנה השמרני בהובלת המנהיג העליון, שביצע שורת מינויים חשובים לחיזוק השליטה השמרנית במדינה. הבולט ביניהם היה מינויו של איש הדת הרדיקלי אבראהים ראיסי לראש הרשות השופטת (מארס 2019) במהלך שיש הרואים בו משום סימון היורש האפשרי העתידי למנהיג. מינויים אלה החלישו את המחנה הפרגמטי, שמייצגו, ובראשם הנשיא חסן רוחאני, נאלצו ליישר קו עם המדיניות הנוקשה שמוביל המנהיג. תוצאות הבחירות צפויות להקשות עוד יותר על הנשיא, שמעמדו נשחק ממילא בשנתיים האחרונות, לקדם את יעדי מדיניותו בשנת כהונתו האחרונה, לאחר ארבע שנים שבהן התבסס על קואליציה נוחה יחסית במגילס.

המגילס נעדר השפעה משמעותית על קביעת האסטרטגיה האיראנית, בעיקר בתחומי מדיניות החוץ, והחלטות בסוגיות מרכזיות, ביניהן עתיד הסכם הגרעין, האפשרות לחידוש המשא ומתן עם ארצות הברית ומדיניותה האזורית של איראן. אלה, שמורות בעיקר בידי המנהיג העליון. עם זאת, הניצחון השמרני עשוי לחזק את הקו הניצי בהנהגת איראן ולהחליש עוד יותר את מעמדם של החוגים הפרגמטיים בהובלת הנשיא, הנתפס במידה רבה כאחראי לכישלון המהלך הדיפלומטי שאותו הוביל בשנים האחרונות מול המערב וארצות הברית. החזרת השליטה לידי השמרנים משמעותית במיוחד לקראת הבחירות לנשיאות הצפויות בקיץ 2021. בעבר סיפקו הבחירות לפרלמנט אינדיקציה לגבי תוצאות הבחירות לנשיאות, למשל ניצחון השמרנים בבחירות ב-2004, שנה לפני ניצחוננו של מחמוד אחמדינז'אד בבחירות לנשיאות.

פסילת המועמדים הרפורמיסטים וניצחון השמרנים בבחירות מצביעים על נחישות הממסד הדתי-שמרני לשמר את הדומיננטיות שלו בכל מוסדות השלטון. נחישות זו התעצמה אף יותר בשנתיים האחרונות לנוכח הלחץ החיצוני הגובר וגלי המחאה העממית. נראה שגם הערכת המשטר, כי עידן המנהיג הנוכחי מתקרב לסופו, מחזקת את המאמצים להכשיר את הקרקע לירושת ח'אמנהאי ולוודא כי השליטה במוקדי הכוח השונים, בהם גם אלה הנבחרים על-ידי הציבור, נשמרת בידי נאמניו תוך הדרת כל גורם הקורא תיגר על בלעדיות השמרנים מהמערכת הפוליטית. זאת, גם במחיר פגיעה נוספת באמון הציבור ובעקרון ייצוגיות העם. שליטה זו נתפסת בעיני המשטר כחיונית לשימור יציבותו, הגם שאינה מסייעת לו לספק פתרונות לדרישות הציבור ולמצוקותיו הממשיכות להזין את תנועת המחאה. חידוש המחאה, עם זאת, תלוי במידה רבה בשורת גורמים שקשה לחזותם מראש, למשל החרפה נוספת במשבר הכלכלי ויעילותם של צעדי המנע והדיכוי שנוקטים השלטונות.